

CHỦ TỊCH HỒ CHÍ MINH VÀ CƠ QUAN ĐẦU NÃO KHÁNG CHIẾN TRONG CHIẾN DỊCH VIỆT BẮC THU - ĐÔNG 1947

TS CHU ĐỨC TÍNH*
LÊ THỊ LIÊN**

Từ những ngày đầu kháng chiến, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã khẳng định: Nhân dân ta phải trường kỳ kháng chiến để đánh tan kế hoạch “đánh nhanh thắng nhanh” của thực dân Pháp. Sau ngày toàn quốc kháng chiến, Chủ tịch Hồ Chí Minh cùng Trung ương Đảng và các cơ quan đầu não kháng chiến di chuyển dần lên Việt Bắc, căn cứ địa kháng chiến.

Cùng với Hồ Chí Minh lên Việt Bắc có một tiểu đội vừa làm nhiệm vụ bảo vệ vừa giúp việc. Để giữ bí mật và thể hiện ý chí, quyết tâm kháng chiến của toàn dân ta, Bác đặt tên cho các đồng chí trong tiểu đội đó là: “Trường, Kỳ, Kháng, Chiến, Nhất, Định, Thắng, Lợi”.

Từ Hà Nội trở lại Việt Bắc, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã dừng lại nhiều nơi và di chuyển qua nhiều địa điểm. Do yêu cầu bảo mật, phải thường xuyên thay đổi chỗ ở, nên hành trang của Người rất đơn giản: một chiếc ba lô đựng vài bộ quần áo, chiếc túi xách đựng tài liệu cùng với máy đánh chữ Hécmet và chiếc đồng hồ quả quýt... Bác dặn anh em mỗi khi tìm địa điểm mới cần

lưu ý các điều kiện như:

Trên có núi, dưới có sông,
Có đất ta trồng, có bãi ta vui.
Tiện đường sang Bộ Tổng,
Thuận lối tới Trung ương.
Nhà thoáng, ráo, kín mái,
Gần dân, không gần đường¹.

Nơi ở của Bác trong thời gian này thường là lán bằng tre, nứa, lá, làm theo kiểu nhà sàn của đồng bào miền núi. Nhà ở như vậy vừa tránh được ẩm thấp, vừa tránh được thú rừng. Tầng trên để ngủ, còn tầng dưới, ban ngày Người làm việc và tiếp khách.

Ngày 7-10-1947, thực dân Pháp mở cuộc tấn công Việt Bắc. Âm mưu của chúng là tiêu diệt bộ đội chủ lực và phá tan cơ quan đầu não kháng chiến của ta. Chúng huy động 12.000 binh sĩ tinh nhuệ nhất trong hải, lục, không quân vào cuộc tấn công này.

Ngày 7-10-1947, từ sáng sớm, thực dân Pháp đã cho quân nhảy dù xuống thị xã Bắc Kạn và thị trấn Chợ Mới. Mở đầu cuộc tiến công lớn bằng cách nhảy dù xuống Bắc Kạn, Pháp hy vọng bắt sống được Hồ Chí Minh và cơ quan đầu não kháng chiến của ta.

Trong hơn hai tháng của chiến dịch, quân Pháp tiến công, càn quét đánh phá rất ác liệt

*, ** Bảo tàng Hồ Chí Minh

nhiều nơi ở Việt Bắc. Cuộc sống ở chiến khu rất gian khổ, Chủ tịch Hồ Chí Minh và cơ quan đầu não kháng chiến của ta luôn luôn phải di chuyển, thay đổi nơi ở và làm việc. Trong thời gian xảy ra chiến sự, Chủ tịch Hồ Chí Minh luôn ở bên cạnh Bộ Tổng chỉ huy, theo dõi sát tình hình diễn biến của các mặt trận và kịp thời chỉ đạo.

Việc địch tấn công bắt đầu từ Bắc Kạn là ngoài dự kiến của ta. Vào thời điểm đó, một số cơ quan của ta tập trung ở vùng ven thị xã, như Ty Ngân khố, cơ sở in giấy bạc, Trường Võ bị Trần Quốc Tuấn (tiên thân của Trường sĩ quan Lục quân 1), bộ phận dự bị của Đài Tiếng nói Việt Nam và một số nhà máy, kho tàng,... Nhảy dù xuống Bắc Kạn, quân Pháp có tạo bất ngờ và gây cho ta một số thiệt hại, nhưng không đạt được mục đích. Trước các cuộc hành binh của Pháp, nhiệm vụ hàng đầu của chúng ta là bằng mọi giá phải bảo vệ an toàn cho các cơ quan lãnh đạo.

Khi địch nhảy dù xuống Bắc Kạn, Chủ tịch Hồ Chí Minh và Thường vụ Trung ương Đảng đang ở Diêm Mạc thuộc huyện Định Hoá, tỉnh Thái Nguyên. Ngay ngày đầu quân Pháp tiến công, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã trực tiếp nghe Bộ Tổng chỉ huy báo cáo tình hình. Sau khi đồng chí Võ Nguyên Giáp báo cáo những diễn biến mới nhất và một số việc đã làm của Bộ Tổng chỉ huy, Người hỏi: Địch có thể huy động bao nhiêu quân vào cuộc tiến công? Đồng chí Võ Nguyên Giáp trả lời: Theo tin tức gần đây, Valuy được tăng viện hai vạn quân.

Tiếp đó Người nói: Nước Pháp không đủ sức để theo đuổi một cuộc chiến tranh lâu

dài. Chúng phải cố gắng đánh một đòn quân sự quyết định tạo điều kiện cho Bôla đưa Bảo Đại về để tìm cách kết thúc chiến tranh. Dù Valuy có huy động được hai vạn quân vào cuộc tiến công này thì với địa bàn rừng núi hiểm trở của Việt Bắc, với tinh thần cách mạng của đồng bào các dân tộc ở căn cứ địa, cũng không có gì đáng ngại...².

Ngày 8-10, quân Pháp nhảy dù xuống thị trấn Chợ Đồn. Ngày 9-10, một tiểu đoàn quân dù nhảy xuống thị xã Cao Bằng...

Ngày 11-10, có tin báo địch sẽ tiếp tục nhảy dù xuống một số địa điểm, Chủ tịch Hồ Chí Minh chuyển đến nơi ở mới tại xã Tràng Xá, Tân Hồng, huyện Võ Nhai, tỉnh Thái Nguyên. Ở Tràng Xá, lúc đầu anh em bảo vệ mượn nhà dân để đón và sau đó mới làm lán để Người ở. Lán đầu tiên làm ở ngoài bìa rừng, sau mới làm sâu vào bên trong.

Cũng trong ngày 11, giữa tiếng máy bay địch gầm rú bắn phá, Người chủ tọa phiên họp Hội đồng Chính phủ, nghe đồng chí Võ Nguyên Giáp báo cáo tình hình chiến sự, thảo luận kế hoạch chuẩn bị đối phó với cuộc tấn công của Pháp, vấn đề di chuyển cơ quan Chính phủ và kế hoạch thi hành.

Theo kế hoạch, Chủ tịch Hồ Chí Minh và Thường vụ Trung ương sẽ tiếp tục ở lại chiến khu Việt Bắc, vì nhân dân ở đây có truyền thống và kinh nghiệm bảo vệ cán bộ từ thời hoạt động bí mật. Trước mắt, Người chuyển lên vùng cao và khi cần thiết sẽ chuyển tới nơi an toàn hơn, về phía thôn Thành Cốc, xã Hùng Lợi, huyện Yên Sơn, tỉnh Tuyên Quang.

Chiều 14-10, Chủ tịch Hồ Chí Minh dự cuộc họp của Thường vụ Trung ương, nghe báo cáo âm mưu của địch, kiến nghị của Bộ Tổng chỉ huy và dự thảo chỉ thị của Thường vụ Trung ương do đồng chí Trường - Chinh trình bày. Kết thúc cuộc họp, Người nói: Tình hình cực kỳ rối ren về chính trị ở Pháp và phong trào đấu tranh ở các nước thuộc địa dẫn đến chỗ Pháp muốn kết thúc chiến tranh Đông Dương. Chúng chỉ tiến công ở ạt lúc đầu. Nếu ta thực hiện đánh địch khắp nơi, buộc chúng dàn mỏng lực lượng đối phó, chúng sẽ thất bại. Giữ gìn được chủ lực qua mùa Đông này là coi như thắng lợi. Nếu chuyển này chúng không thắng nhanh để kết thúc chiến tranh thì cục diện sẽ đổi mới có lợi cho ta³.

Từ ngày 15-10, Người chuyển về ở và làm việc tại làng Vang, xã Liên Minh, huyện Võ Nhai, tỉnh Thái Nguyên. Cũng trong ngày 15, Chủ tịch Hồ Chí Minh kêu gọi quân và dân Việt Bắc hãy ra sức đánh bại cuộc hành binh của địch, quân dân cả nước tích cực đánh địch để phối hợp với Việt Bắc. Người viết: “Địch hội quân ở Bắc Kạn tạo thành cái ô bọc lấy Việt Bắc, rồi cụp ô xuống, dưới đánh lên, trên đánh xuống, phá cho được cơ quan đầu não kháng chiến... Chúng mạnh ở hai gọng kìm, gọng kìm mà gãy thì cái ô cụp xuống sẽ thành ô rách và cuộc tiến công thất bại”⁴.

Sau đó, để đề phòng quân địch bất ngờ nhảy dù, Người chuyển từ Diêm Mạc lên Khuôn Tát, xã Phú Đình, huyện Định Hoá, tỉnh Thái Nguyên. Thời gian ở Khuôn Tát,

sau khoảng ba hay bốn ngày, Bác lại chuyển sang một địa điểm khác.

Ngày 20-10, được tin quân của Bôphorê đã có mặt ở Đài Thị và quân của Commuynan cũng sắp tới đây để hội quân theo kế hoạch nhằm tiến hành cuộc vây ép tứ giác Tuyên Quang - Đài Thị - Bắc Kạn - Thái Nguyên, mà điểm trung tâm là Chợ Chu, đồng chí Võ Nguyên Giáp viết thư hoà tước đề nghị Chủ tịch Hồ Chí Minh và đồng chí Trường - Chinh di chuyển ngay lên Thành Cốc theo kế hoạch Thường vụ Trung ương Đảng đã bàn. Đây là một cơ sở cách mạng lâu ngày của ta ở vùng cao, có nhiều đồng chí người Dao trung kiên. Đồng chí Trường - Chinh rất phân vân vì lúc đó Chủ tịch Hồ Chí Minh đang bị ốm, nhưng Người nói cứ làm theo kế hoạch. Đường lên Thành Cốc rậm rạp, nhiều đoạn không đi bằng ngựa được mà phải rẽ lau, vạch rừng mà đi.

Ngày 3-11, Chủ tịch Hồ Chí Minh chủ tọa phiên họp của Hội đồng Chính phủ nghe báo cáo tình hình của các bộ sau cuộc tấn công của quân Pháp và một số công việc khác. Từ 8 giờ tối ngày 10 đến 3 giờ sáng ngày 11-11, Chủ tịch Hồ Chí Minh chủ tọa, cuộc họp của Hội đồng Chính phủ, nghe báo cáo các công việc đã giải quyết trong kỳ họp Hội đồng Chính phủ lần trước và tuyên bố lý do chia nhân viên Chính phủ làm hai bộ phận để tiện cho hội họp, tránh những biến cố bất ngờ. Từ nay, Hội đồng Chính phủ sẽ họp làm hai nơi⁵.

Trong hai ngày 18 và 19-11, Người đến ở nhà ông Ma Từ Vượng, xóm Sơn Vinh, xã Sơn Phú, huyện Định Hoá, tỉnh Thái Nguyên.

Ngày 20-11, Người chuyển đến ở và làm việc tại xã Phú Đình, huyện Định Hoá, tỉnh Thái Nguyên. Hàng ngày, Người và đồng chí Trường - Chinh vẫn nghe đồng chí Võ Nguyên Giáp báo cáo những diễn biến của tình hình chiến sự.

Từ ngày 29-11 đến 3-12, Người ở và làm việc tại nhà ông Hiến ở thôn Khuôn Đào, xã Trung Yên, huyện Sơn Dương, tỉnh Tuyên Quang.

Ngày 4-12, Người chuyển đến ở và làm việc tại Khuổi Tầu, xã Hùng Lợi, huyện Yên Sơn, tỉnh Tuyên Quang.

Từ ngày 8 đến hết tháng 12-1947, Chủ tịch Hồ Chí Minh chuyển đến thôn Bản Ca, xã Bình Trung, huyện Chợ Đồn, tỉnh Bắc Kạn. Tại đây, ngày 8-12, Người đã tiếp và trả lời phỏng vấn của các nhà báo Việt Nam và nước ngoài về cuộc gặp gỡ giữa Vĩnh Thụy và Cao uỷ Pháp Bôla (6 và 7-12-1947) tại Vịnh Hạ Long. Trong tuyên bố của Người sau đó có đoạn: “Chính phủ và nhân dân ta rất mong cố vấn Vĩnh Thụy không có những hành động trái ngược với những lời cố vấn đã thề trước Tổ quốc và trước đồng bào, trái với nguyện vọng của dân tộc. Dù sao vận mệnh của dân tộc sẽ không vì một người, một nhóm người mà thay đổi”⁶.

Cùng ngày, Người điện gửi Giám mục Lê Hữu Từ nhân dịp Lễ Thiên chúa giáng sinh. Người chúc Giám mục “mọi sự lành” để phụng sự Đức Chúa, để lãnh đạo đồng bào công giáo tham gia kháng chiến và nhờ chuyển lời chúc phúc của Người tới toàn thể đồng bào công giáo.

Cuộc tiến công chiến lược của thực dân Pháp nhằm vào căn cứ địa Việt Bắc (từ ngày 7-10 đến 22-12-1947) kết thúc trong thất bại; đại bộ phận quân Pháp phải rút khỏi Việt Bắc, chỉ còn một lực lượng ở thị xã Bắc Kạn, Cao Bằng và những vị trí bảo vệ giao thông trên dọc đường số 4 từ Lạng Sơn tới Cao Bằng, đường số 3 từ Cao Bằng xuống Bắc Kạn.

Trong ngày 19-12, Chủ tịch Hồ Chí Minh ra Lời kêu gọi nhân dịp kỷ niệm một năm kháng chiến toàn quốc. Người kêu gọi đồng bào, chiến sĩ cả nước hãy ra sức phấn đấu, đóng góp cho kháng chiến và trịnh trọng tuyên bố: “Nhân dân Việt Nam sẵn sàng cộng tác thân thiện với nhân dân Pháp, song nhân dân Việt Nam quyết không đầu hàng, quyết không chịu mất nước, quyết không chịu làm nô lệ một lần nữa.

Và Chính phủ Hồ Chí Minh thề quyết lãnh đạo nhân dân và quân đội chiến đấu đến cùng, để phá tan xiềng xích của bọn thực dân, để tranh lại quyền thống nhất và độc lập. Chính phủ Hồ Chí Minh quyết làm trọn cái nhiệm vụ vẻ vang mà quốc dân đã giao cho, và quyết không phụ lòng tin cậy mà đồng bào đã đặt vào Chính phủ”⁷.

Cùng ngày, Người viết: *Thư gửi cán bộ Khu I; Thư gửi đồng bào và tướng sĩ Khu II; Thư gửi đồng bào và chiến sĩ Khu III; Thư gửi đồng bào và chiến sĩ Khu X; Thư gửi đồng bào, vệ quốc quân, dân quân du kích, cán bộ xung phong cảm tử Khu XI; Thư gửi đồng bào và tướng sĩ Khu XII* và bài *Kỷ niệm ngày thành lập Giải phóng*

quân Việt Nam; ký Thông tư gửi các Bộ Về việc cử các nhân viên làm việc đặc lực để khen thưởng.

Trong dịp 19-12, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã trả lời sáu câu hỏi của các nhà báo về kinh nghiệm trong một năm kháng chiến toàn quốc vừa qua, về triển vọng cuộc kháng chiến năm tới, về cuộc tấn công mùa Đông của địch... Trả lời câu hỏi “*Theo Chủ tịch, kết quả cuộc hành quân mùa Đông của địch sẽ thế nào?*”, Người khẳng định: “Cũng như các cuộc hành quân khác, kết quả địch sẽ thất bại, vì:

a. Địch chỉ hoạt động được mấy tháng. Sau mùa mưa thì chúng hết *thiên thời*.

b. Việt Bắc địa thế hiểm trở, quân địch không có *địa lợi*.

c. Địch càng lan rộng thì người càng thiếu, sức người càng mỏng, chúng dễ bị tiêu diệt, chúng càng đánh lan ra, càng giờ thối tham ô tàn nhẫn, càng làm cho đồng bào ta, miền ngược cũng như miền xuôi, đoàn kết chặt chẽ chống lại chúng, thế là địch không có *nhân hoà*”⁸.

Sau khi địch rút khỏi Việt Bắc, Chủ tịch Hồ Chí Minh từ Thành Cốc về Khuôn Tát. Người đưa cho đồng chí Võ Nguyên Giáp xem bản thảo bài viết tổng kết một năm kháng chiến, bài “Việt Bắc anh dũng”, tổng kết chiến dịch Việt Bắc, đề kịp thời động viên đồng bào trước chiến thắng Việt Bắc.

Chiến dịch Việt Bắc Thu - Đông 1947 là chiến dịch phản công quy mô lớn đầu tiên của ta trên địa bàn rừng núi. Với cách đánh vận động, du kích chiến, ta đã đánh bại cuộc tiến công chiến lược của thực dân

Pháp, làm tan vỡ cái gọi là “một đòn quân sự rất mạnh để kết thúc cuộc chiến tranh xâm lược Đông Dương như một cuộc bắn pháo hoa đẹp mắt”⁹ mà giới quân sự Pháp khoe khoang khi bước vào cuộc hành binh.

Trong những ngày kháng chiến chống Pháp trên Chiến khu Việt Bắc, mặc dù rất vất vả trong việc di chuyển nhiều chỗ ở và làm việc, phải theo dõi sát tình hình chiến sự để kịp thời chỉ đạo, có những lúc Chủ tịch Hồ Chí Minh không được khoẻ, nhưng Người luôn cùng Trung ương Đảng, Chính phủ chỉ đạo toàn dân, toàn quân ta “vừa kháng chiến, vừa kiến quốc”.

Trong thời gian diễn ra chiến dịch Việt Bắc Thu - Đông 1947, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã viết *Những điều cần chú ý cho cán bộ chỉ huy cao cấp quân đội*, căn dặn cách ứng xử của cán bộ đối với người, với việc, với vật và đối với địch.

Tới thăm và dự lễ bế mạc lớp bồi dưỡng cán bộ quân sự trung cấp của quân đội, Chủ tịch Hồ Chí Minh căn dặn: Người cán bộ muốn tốt phải có đạo đức cách mạng. Quân sự giỏi, song nếu không có đạo đức cách mạng thì khó thành công. Muốn có đạo đức cách mạng phải có năm điều: Trí - Tín - Nhân - Dũng - Liêm. Ngoài ra, phải biết tự phê bình và phê bình, phải thật thà, đoàn kết và biết giữ kỷ luật.

Người viết thư khen ngợi hai lão du kích ở Kiến An: “Hai cụ thật xứng đáng với tổ tiên oanh liệt của ta, các phụ lão đời Trần, đời Lê, chẳng những kêu gọi con cháu, mà tự mình hăng hái tay chống gậy, tay cầm dao giết giặc cứu nước”.

Gửi thư cho đồng bào xã Duyên Trang, huyện Tiên Hưng, tỉnh Thái Bình, khen ngợi thành tích toàn dân trong xã từ 8 tuổi trở lên đều thoát nạn mù chữ, Người căn dặn: “Học hành là vô cùng. Học càng nhiều, biết càng nhiều càng tốt... đồng bào trong xã gắng học thêm thường thức như làm tính, lịch sử, địa dư, chính trị, vệ sinh. Đồng thời cố gia tăng sản xuất ủng hộ kháng chiến”.

Trong tháng 10, Chủ tịch Hồ Chí Minh viết tác phẩm *Sửa đổi lối làm việc*, với bút danh X.Y.Z. Đây là một tác phẩm quan trọng về nhiều mặt, một tài liệu học tập rất bổ ích, thiết thực, một cuốn sách để cán bộ tu dưỡng về tư tưởng, đạo đức, phong cách và phương pháp công tác.

Ngày 10-11, Người viết “Thư gửi ông Giám đốc và toàn thể nam nữ giáo viên bình dân học vụ Khu III”, khen ngợi thành tích xoá nạn mù chữ trong toàn Khu. Người mong “Ông Giám đốc, các giáo viên và các cơ quan đoàn thể cố gắng làm thế nào để chừng tháng 6 năm sau toàn thể nhân dân Khu III từ 8 tuổi trở lên đều biết chữ”,...

Trong thời gian này, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã ký một số sắc lệnh và quyết định.

Ngày 10-10, Người ký Quyết định truy tặng *Huân chương Kháng chiến* cho liệt sĩ Trần Bình, điệp báo viên Công an Hà Nội.

Ngày 17-10, Người ký Sắc lệnh số 263/SL-M, cử ông Phạm Văn Đồng làm đặc phái viên của Chính phủ tại Nam Trung Bộ.

Ngày 25-11, Người ký Sắc lệnh số 265-SL/M, sáp nhập tỉnh Quảng Yên (gồm cả khu vực

Hồng Gai) vào Chiến khu XII về mọi phương diện kháng chiến, hành chính và quân sự.

Ngày 7-12, Người ký Sắc lệnh số 612/MDB, về việc khen thưởng các Chủ tịch và uỷ viên kháng chiến kiêm hành chính cấp xã, nhân kỷ niệm một năm ngày Toàn quốc kháng chiến...

Có thể nói âm mưu “đánh nhanh thắng nhanh” của thực dân Pháp nhằm tiêu diệt chủ lực, phá tan cơ quan đầu não kháng chiến của ta trong cuộc tiến công quy mô lớn lên Việt Bắc Thu - Đông 1947 đã hoàn toàn thất bại. Quân và dân ta thu được những thắng lợi to lớn trong chiến dịch Việt Bắc Thu - Đông 1947, do có sự lãnh đạo sáng suốt của Đảng, Chính phủ và Chủ tịch Hồ Chí Minh, sự điều khiển khôn khéo của Bộ Quốc phòng và Bộ Tổng Chỉ huy, sự dũng cảm tuyệt vời của tướng sĩ Vệ quốc quân và dân quân du kích và sự hăng hái của đồng bào ta.

1. *Chuyện kể những người giúp việc Bác Hồ*, NXB Thông tấn, H, 2003, tr.140

2, 3, 4. Đại tướng Võ Nguyên Giáp: *Tổng tập Hồi ký* (in lần thứ hai), NXB Quân đội nhân dân - H, 2010, tr.461, 467, 467

5. Lê Văn Hiến: *Nhật ký của một Bộ trưởng*, NXB Đà Nẵng, 1995, tr. 206

6. *Hồ Chí Minh Biên niên tiểu sử*, CTQG, H, 2006, T.4, tr.137-138

7, 8. *Hồ Chí Minh Toàn tập*, CTQG, H, 2000, T.5, tr. 315-316, 328

9. Nguyễn Văn Hoa - Phạm Hồng Việt: *Hiểu thêm lịch sử qua các hồi ký, ký sự, tùy bút*, NXB Giáo dục, H, 1997, tr. 169.